

Fredningsdokumentasjon

Vedlegg til fredningsvedtak etter kulturminneloven §§ 15 og 19

Rørvik gård, gnr. 63, bnr. 3, 4, 48, 49 og 67 i Tysfjord kommune

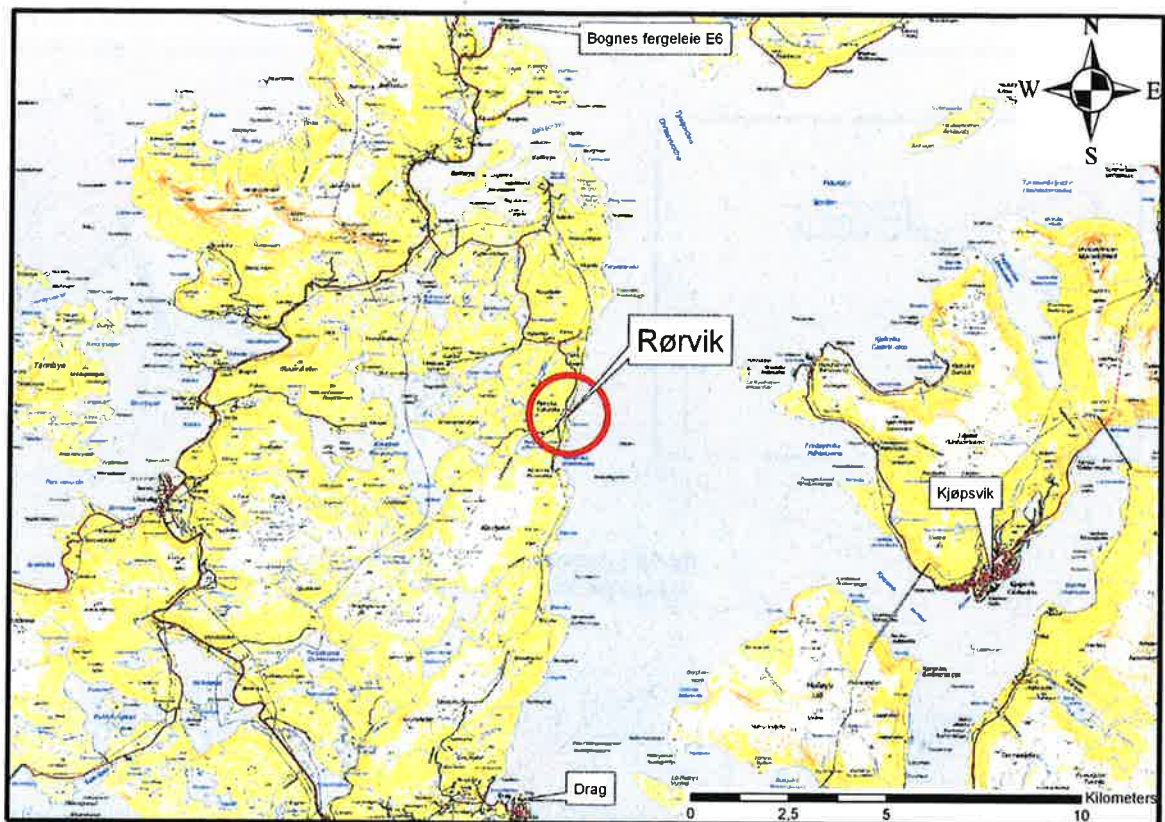

Tunet på Rørvik gård, 2005 (Foto: Nordland fylkeskommune)

Dokumentasjonen er utarbeidet av Nordland fylkeskommune i forbindelse med fredningsaken, og har fulgt saken i høringsrundene. Bygningsopplysningene er oppdatert av fylkeskommunen i mars 2011.

Dokumentasjonen er supplert og redigert av Riksantikvaren i august 2011.

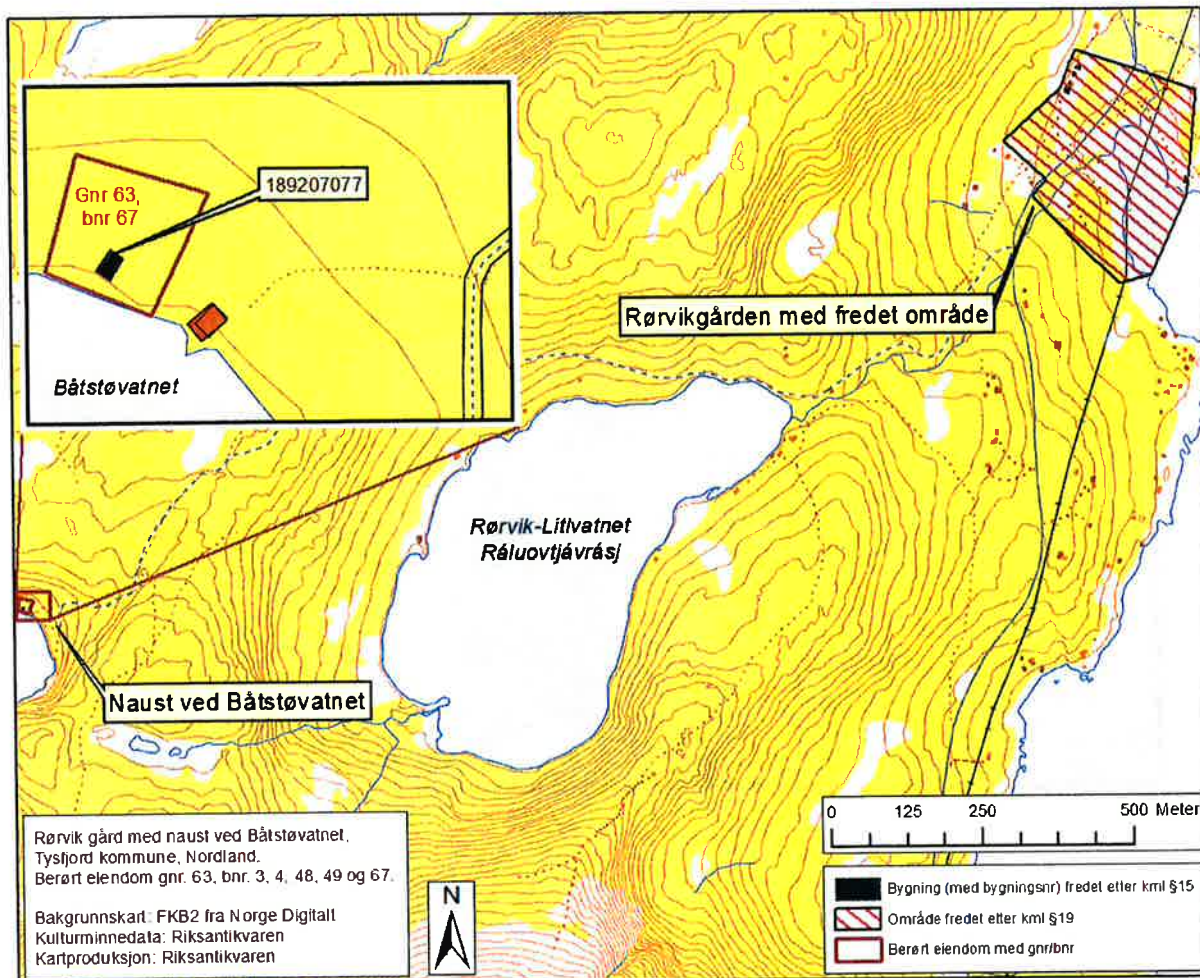
Fotografiene er tatt i 2003-2008.

Innholdsfortegnelse:

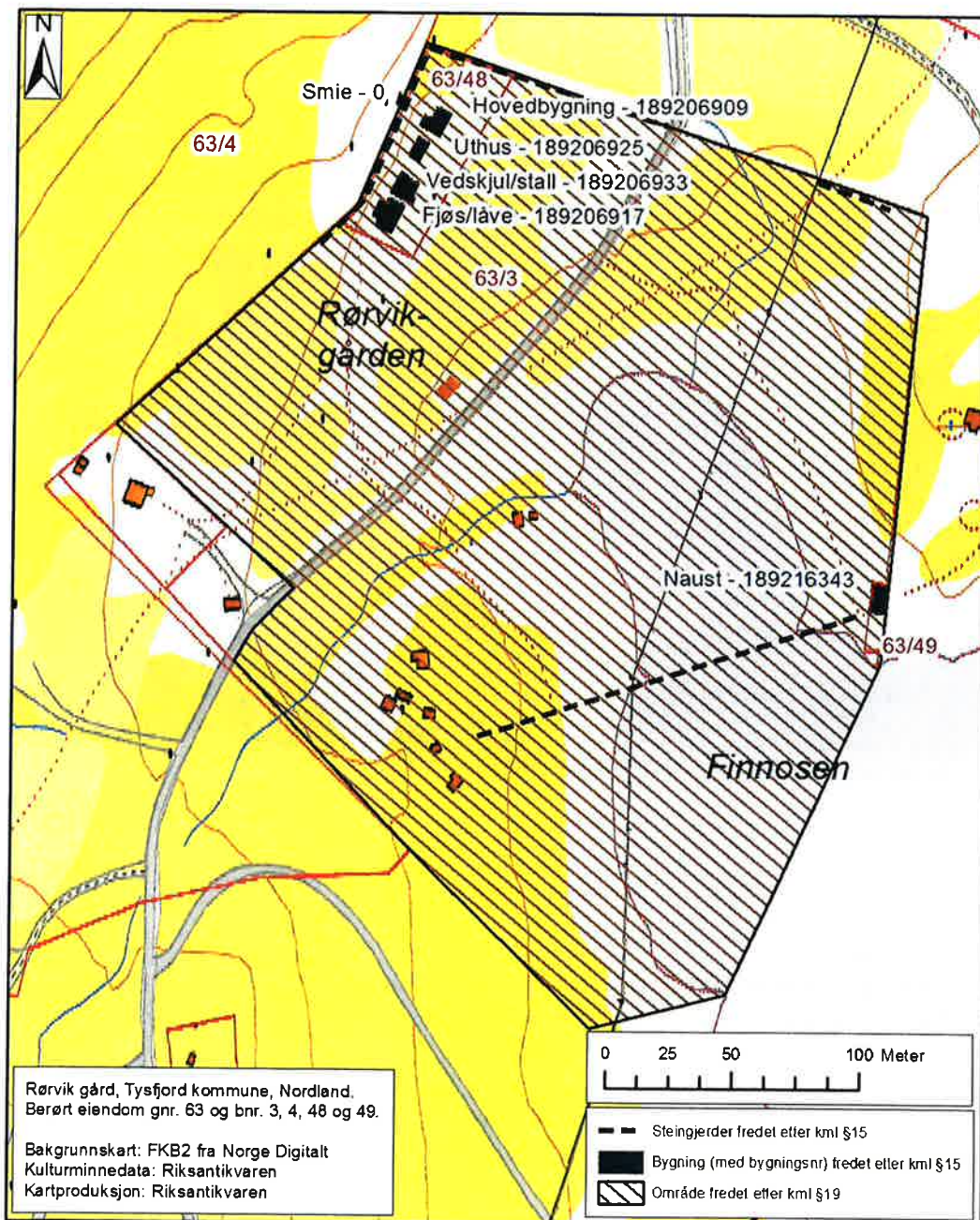
Kart over Tysfjord	3
Kart over Rørvik gård med naust ved Båtstøvatnet.....	4
Kart over Rørvik gård.....	5
Historikk	6
Beskrivelse av Rørvik gård	8
Hovedbygning	10
Uthus	11
Vedskjul/stall	12
Fjøs/låvebygning	13
Smie	14
Naust ved Finnosen med båtstø, vorrer og lunner	15
Naust ved Båtstøvatnet	16
Steingjerder, steinsatte grøfter og stikkrenner	17
Fredet område.....	17
“Den siste Tysfjæring”, artikkel av Frank A. Jensen	18
Kilder	20

Kart over Rørvik gård med naust ved Båtstøvatnet. Fredete bygninger etter kml §15 og områdefredning etter kml §19.

Kart over Rørvik gård.

Fredete bygninger etter kml §15 og områdefredning etter kml §19.

Fotografi tatt av arkitekt Håkon Noot i 1942 (fra Årbok for Tysfjord 1987).

Historikk

Lang samisk forhistorie

Gamle kildeskrifter vitner om at Rørvik har en historie som samisk gård som går tilbake til middelalderen og enda tidligere. I Jacob Hanssons Rågenskap (svensk finneskatt) fra 1559 ser vi at Erik Siulson og Erik Larsson i Rørvik betalte halv skatt, finneskatt. På 1600-tallet betales det en kort periode full skatt til den danske stat, før gården igjen får samiske eiere. I "Sogneprestenes Mandtal" fra 1664-66 er Rørvik oppført under "*Finder, som sitter deris Rydding, giffuer ingen Landskyld uden allene FinneSkat og Leding*".

Kongeskjøte

I 1747 overtok Iver Hansen Forså bruks- og rydningsretten for "*Finne-Rødningen Rørvig*" fra Jacob Arntsen Rørvig som i likhet med sine forfedre hadde hatt gården "*i lovlig Hævd og Possession udi umindelige Tider*". Iver Hansen var i følge protokollen fra ledingsbergtinget "*en Buemand og ikke Find*". I 1795 fikk han kongeskjøte på en part i gården. I følge Årbok for Tysfjord 1987 kan eldste del av hovedbygningen på Rørvik være bygget i 1776, mens Iver Hansen eide gården. Bygningene som står på gården i dag, skriver seg hovedsaklig fra 1800-tallet.

Utskifting

I 1877 ble det holdt utskiftningsforretning i Rørvik. En rekke bygninger ble bortflyttet "fra det gamle Tun til nye Byggetomter". I følge saksdokumentene gjaldt dette "vaanebygningen", "fjøset", "høladen", "kornladen", "vedskuret" og "kjelderen" som tilhørte Hans Klavesen (Klausen), og et naust og ei sjå som var eid av Hartvig Pedersen.

Nye bygninger, nyrydding og steingjerder

I folketellinga i 1900 er Hans Klausen blitt "føderaadsmand" på Rørvik gård hos den nye eieren Ole Jakobsen og kona Ingeborg. Ole Jakobsen satte opp tilbygget til hovedbygningen rundt år 1900, og bygde også vedskott, stall og stabbur. Ole brøt opp mer jord, og bygde de lange steingjerdene rundt gården. Etterkommerne til Ole og Ingeborg eide gården fram til 1987.

Rørvik gård, høsten 1961. Foto fra Lofotposten 2.12.1961, tatt av journalist Arild Borgen. Bildeteksten lyder: "Utkantskolen i utkant-Norge. Småskolen og storskolen i Rørvik i Tysfjord samlet på et brett foran skolestuen som er 180 år gammel."

Skolehistorie

I flere generasjoner fram til 1964 var det skole i Rørvik, men det ble aldri bygd eget skolehus i kretsen selv om det i mange år var en to-delt skole med mange elever, både norske og samiske. Rørvik skole holdt til i storstua i Rørvik. Fordi mange elever hadde lang avstand mellom hjem og skole, og veiforbindelsen var mangelfull, måtte barna bo hjemmefra de ukene de gikk på skole. Flere av barna ble innlosjert på Rørvik gård.

Stiftelsen Rørvik gård

Tysfjord kommune kjøpte eiendommen i 1987 og opprettet Stiftelsen Rørvik gård. I 2002 startet Tysfjord kommune et omfattende restaureringsarbeid ved Rørvik gård med veiledning og økonomisk støtte fra Nordland fylkeskommune, Riksantikvaren, samt kommunale midler.

*Finnosen med naustet til høyre og Rørvik gård til venstre i bakgrunnen, juni 2005.
(Foto: Nordland fylkeskommune)*

Gården Rørvik som kulturminne - Beskrivelse av anlegget

Rørvik ligger i et vakkert kulturlandskap på vestsida av Tysfjorden mellom Drag og Storjord. Gårdstunet ligger i dag i overkanten av dyrkamarka på overgangen mot utmarka. Gårdsanlegget består av seks bygninger. Fire av disse er ordnet i rekke langsmed terrenghellinga. Dette er fra nord-øst: Hovedbygning, uthus, vedskjul/stall og fjøs/låve. I overkant av tunet ligger ei lita smie.

I samtlige bygninger er inventar, redskaper og utstyr på plass slik det var da bygningene gikk ut av bruk. Anlegget framstår i dag som om eieren bare er borte for ei stund. Rundt deler av eiendommen er det murt opp steingjerder. Grøfter og stikkrenner er steinsatte eller murt. Foran selve tunet ligger dyrkamarka ned mot Finnosen og fjorden. Marka er flat og relativt våtlendt og fuktig nede ved Finnosen. Her ligger båtnaustet med lang båtstø av solide steinvorrer og ospelunner.

Ovenfor gården ligger utmarka. Terrenget er kupert og stiger raskt mot åsen bak. Landskapet er i hovedsak bevokst med furu og bjørk. Gjennom gården, på østsida av gårdstunet, er det for få år siden bygd en skogsvei gjennom kulturlandskapet. Den nye veien ender sør for Finnosen og går derfra over til en sti som fører videre til Nevervik. Utmarksområdene langs fjorden er attraktive for fritidsbebyggelse.

Ved Båtstøvatnet som ligger ovenfor og omkring 2 km vest for Rørvik, ligger et naust som hører til gården og som er omfattet av fredningen. Ei mølle vest for tunet hører også til gården. Denne inngår ikke fredningen.

Rørvik gård, august 2008. (Foto: Siv Leden©Riksantikvaren)

Rørvik gård er et komplett gårdsanlegg fra slutten av 1800-tallet. Den er et svært godt eksempel på nordnorsk kystkultur. Ut fra jordbrukstellinga i 1875 finner en at gården representerer et gjennomsnitt når det gjelder størrelse på gårder i Salten og Ofoten på denne tida. På gården var det 1 hest, 3 kyr, 10 får og lam og 1 svin. Utsæden var $\frac{3}{4}$ tønne bygg og 3 tønner poteter.

Hovednæringa på gården har vært jordbruk, fiske i fjorden og på Lofoten. Lofotfisket tilførte kontanter til gården og husholdninga. Trevirke fra egen skog ga grunnlag for produksjon av materialer til byggevirksomhet på gården samt brensel til eget forbruk. Gårdsdrifta ga tilstrekkelig avkastning til å dekke eget forbruk av korn i gode år, og videre poteter, kjøtt og melk, samt ull og skinn fra husdyr. Gården er et godt eksempel på hvordan folk levde sosialt, kulturelt og materielt i selvbergingssamfunnet. Alt utkomme ble hentet fra naturen – fra skogen, jorda og sjøen.

Gården bærer preg av en driftsform der nøysomhet og utnyttelse av ressursene var viktig. Blant annet er alle bygningsreparasjoner gjort med minst mulig utskifting av materialer. Dette prinsippet er videreført i restaureringsarbeidet som har vært gjort i løpet av det siste tiåret. Gården er svært autentisk. Slik den framstår i dag, gir den et godt tidsbilde av første halvdel av 1900-tallet.

Bygningsbeskrivelse*

*Bygningsopplysningene er oppdatert av fylkeskommunen i mars 2011.
Fotografiene er tatt i 2003-2008, før restaurering av bygningene var ferdig.

Hovedbygning: (1)

*Hovedbygning, fasade øst, 2005.
(Foto: Nordland fylkeskommune)*

*Hovedbygning, fasade vest og nord, 2005.
(Foto: Nordland fylkeskommune)*

Hovedbygningen er opprinnelig et lite nordlandshus oppført i halvannen etasje. Byggeåret er ikke dokumentert, men bygningen er sannsynligvis oppført i begynnelsen av 1800-tallets andre halvdel. Den kan også ha eldre deler. Senere har huset fått et tilbygg, vinkelrett på hovedbyggets lengderetning. Det opprinnelige hovedhuset har saltak med ås-konstruksjon. Taket er tekket med torv på underlag av grunnmursplast.

Veggkonstruksjonen består av laftet tømmer og pløyd plank. Utvendig er bygningen kledd med tre typer panel: tømmermannspanel, vestlandspanel og stående, pløyd panel. Bygningen har to-rams empirevinduer.

Under deler av huset er det kjeller med rom for lagring av poteter. Fundamentene består av hugget gråstein. Bygningen er rød malt med gråhvite vindusgerikter, vindskier og hjørnebord.

Tilbygget utgjør husets hovedinngang. Innenfor den store gangen er det kjøkken, stue med sekundær utgang til hagen, samt oppgang til andre etasje. Hovedinngang og kjøkken har panelte vegger som er blåmalt. Kjøkkeninnredning er fra 1950-tallet. Stua er etterisolert på 1980-tallet. Veggene er kledd med "Korea-plater". Innenfor stua har det tidligere vært et kammer. Vegg mellom disse to rommene er tatt ned, og stua er dermed blitt større. Gangen mot hagen er malt og tapetsert.

Fra hovedinngangen fører det ei bratt trapp opp til loftet. Andreetasjen er inndelt i tre rom foruten loftet over gangen. Rommene er malt og delvis tapetserte.

Tilstand:

Utvendig er bygningen godt vedlikeholdt. Tidligere vedlikehold har vært utført med minimale inngrep. Dette prinsippet bør følges for denne bygningen. Det beskriver en gjennomført sparekultur og respekt for det opprinnelige.

Innvendig er tilstanden god. Det vil kun være nødvendig med mindre vedlikeholdstiltak. Det som er utført av endringer i bygningen, beskriver tydelig motene og behovene beboerne har hatt for bruk av rommene i boligen over tid.

Uthus: (2)

Uthus. (Foto: Nordland fylkeskommune, 2005)

Uthuset er en lafta bygning, fundamentert på syllmur av gråstein. Utvendig panelt med tømmermannspanel. Rødmalt med hvite vindskier, gerikter og hjørnebord. To-rams empirevinduer. Saltak som er heltekket med never, dekket med torv. I østre gavlvegg er det to parallellstilte dører med overlys som fører inn til stabbur og melkerom. I andre enden av bygningen er det et større rom, brukt til gårdsverksted.

Tilstand:

Godt vedlikeholdt.

Vedskjul/stall: (3)

Vedskjul/stall. (Foto: Nordland fylkeskommune, 2003)

Vedskjul/stall. Utbedret. (Foto: Nordland fylkeskommune, 2005)

Vedskjulet/ stallen er en én-etasjes bygning oppført på syllmur. Bygningen har saltak. Taket er av sperrekonstruksjon og er nå heltekket med never dekket med torv. Vedskjulet er oppført i bindingsverk og utvendig kledd med tømmermannspanel av ulik bredde.

Tilstand:

Nordveggen hadde omfattende råteskader i nederkant av panelet. Dette skyldtes takdrypp mot veggen. Skadene er nå utbedret.

Fjøs/låvebygning: (4)

Fjøs/låvebygning. (Foto: Nordland fylkeskommune)

Fjøs/låvebygning. (Foto: Nordland fylkeskommune)

Fjøsbygningen er oppført av laftet tømmer med låve oppført i bindingsverk. Bindingsverket er trukket nedover laftinga, – en konstruksjon som det finnes en del eksempler på i Nordland. Bygningen er fundamentert på gråsteinsmur. Overbygd låvebru med saltak. Midt i nordre gavlvegg samt i bru-overbygget er det satt inn høye, smale dører som går opp mot mønet. Taket er tekket med torv på underlag av grunnmursplast. Overflatebehandlingen har vært rød som for de øvrige bygningene, mens hjørnebordene har hatt en okerfarge.

Tilstand:

Godt vedlikeholdt.

Smie: (5)

Smie, fasade øst. Etter restaurering, 2005. (Foto: Nordland fylkeskommune)

Smiavl, restaurert. (Foto: Nordland fylkeskommune)

Slipestein. (Foto: Nordland fylkeskommune)

Smia er en liten bygning oppført i bindingsverk. Den ligger like ved og vest for våningshuset. Smiavl og pipe er oppmurt av naturstein.

Tilstand: God.

Naust: (6)

Naust ved Finnosen, august 2008. (Foto: Siv Leden©Riksantikvaren)

Åttringsnaust oppført i bindingsverk og kledd med låvepanel. Saltak tekket med bølgeblekk. Fundamentert på syllsteiner. I naustet er det oppbevart gamle båter og sjøbruk. Bygningen er og har vært umalt.

Tilstand: Middels god. Råteskader på vindskier og panel, rustent taktekke.

Båtstø: (7)

Naust med båtstø ved Finnosen, Rørvik gård i bakgrunnen, august 2008. (Foto: Siv Leden©Riksantikvaren)

Solide steinvorrer og ospelunner.

Tilstand: God.

Naust ved Båttøvatnet: (8)

Naust ved Båttøvatnet, august 2008. (Foto: Siv Leden©Riksantikvaren)

(Foto: Siv Leden©Riksantikvaren)

(Foto: Siv Leden©Riksantikvaren)

Naustet ved Båttøvatnet ligger ovenfor og omkring 2 km vest for Rørvik. Bygningen er oppført i bindingsverk. Materialene er tatt ut av skogen på stedet. Veggkledningen består av halvkløyvinger. Deler av veggene er murt opp av stein. Taket er heltekket med never, dekket med torv.

Tilstand:

Naustet er nyrestaurert og godt vedlikeholdt.

Steingjerder (9), steinsatte grøfter og stikkrenner:

Steinsatt grøft og stikkrenne. (Foto: Nordland fylkeskommune)

På deler av eiendommen er det murt opp solide steingjerder. Disse er tørrmurt, uten bindemiddel. De er 1,2-1,3 m høye, stedvis enda høyere. Videre er det et sinnrikt system av steinsatte grøfter, bekkefar og stikkrenner som leder vannet vekk fra innmarka.

Tilstand:

Noen deler av steingjerdet over innmarka er rast ned. Det samme gjelder steingjerdet som er satt opp over Finnosen. Dette dekkes delvis av sjøen ved høyvann.

Område fredet etter kulturminneloven §19

Slåttemark, Rørvik gård høsten 2004. (Foto: Nordland fylkeskommune)

Fredningsområdet rundt Rørvik gård omfatter ulike kulturmarktyper fra det førindustrielle kulturlandskapet, formet gjennom mange hundre års kontinuerlige bruk. Innmarka til gården er på 45 mål. Den ble slått med ljå fram til 1950 da det ble anskaffet slåmaskin.

Den siste Tysfjæring

Av Frank A. Jenssen

Anton i Rørvika lenser åttringen.

Anton i Rørvika ble født rett nord av Finnonsneset. I begynnelsen av sin manndom var han en steinbryter med lange steg og tunge armer. Når han en sjelden gang tok seg tid til noe annet enn å arbeide, kunne han kaste småstein tvers over Osen i Rørvika, over steingjerdet og ned i stoa. Eller han braut kjeksken opp under naustdøra uten hjelp. Han rodde til og fra Kjøpsvik med slakt og varer, og førte statistikk over hvor mange åretak som gikk til. Han var liten av vekst, men så argsint og seig og tålmodig at han havnet blant kjempene.

Men bare i begynnelsen. Ganske snart kom utviklinga i veien for han og hans like. Slåmaskinen som slo to skårganger der mannen slo en, og som gjorde det ti ganger så fort. Men hva var det for slags redskap? Den ødela jorda.

Oppfinnelsene tok fra han fordelene ved å være uslælig. Da han etterhvert måtte innse at hesten var sterkere enn han, så blei også den en slags oppfinnelse. Den ødela jorda den også. I allefall der marka var som tynnest over de underjordiske dunge- ne som stadig sendte steindevler opp mellom gressstustene. I mange år gjemte han seletøyet under hodeputa, for å beskytte seg selv og jorda mot de skarpe hovene.

Anton i Rørvika, Anton Olsen som han het i papirene, blei født i Rørvika i 1893. Vel kom han til verden noen hundre meter lenger øst enn der gården står i dag, men han fikk straks øye på steingardene rundt eiendommen. Det hadde forfedrene gjort, lagt stein på stein rundt den vel førte målstore innmarka. Begynnelsen på pyramide-

ne. Tusenvis av storstein, mange tok dagers spekulering og gryning og spønning. En mur mot myra og skogen og Rørvikhøgda utenfor. Mot vinteren og natta, en vegg som skulle holde Ytre Rommet ute, sånn at ikke stjernene og planetene skulle ruse inn og ta dem med seg. Den steingjerdet var avgjørende, derfor fortsatte Anton der han Far avsluttet. En stein her og en stein der, slik slo tysfjæringen en barrikade mot resten av verden. Det fins mange slike byggverk rundt om i fjorden. Uten steingardene hadde jordsmonnet rent vekk og veggklokkene stanset, det hadde ikke vært noe å snakke om. Med slike verk å bygge videre på hadde nye generasjoner alltid noe å leve etter. Og hver enkelt fikk det å vite at forfedrene hadde gjort sitt.

Men for Anton ble det liksom for trangt, også. Sånn sett var han moderne. Derfor hrøt tankene sin sele. Han søkte seg ut gjennom eksperimenter og regnestykker, men han passet alltid på å bruke sin egen målestokk, bundet til jorda og grøden. Så så mange gressstrå side om side til månen, så så mange åretak om han skulle ro dit, med nordlandsbåten sin. Så så mange korn i ei tønne, så så mange skritt opp til varden på Nevervikfjellet. Han regnet ut hvor mange åretak han hadde tatt i løpet av sitt liv. Da var han åtti år og satt på trappa til staburet og snakket om sine drømmer. Om han bare en eneste gang kunne få tid til å gå opp på Lifjellet bak Hundholmen, sånn at han fikk se verden fra høydene. Bare en eneste gang. Men han hadde ikke anledning. Alt det gamle skulle holdes i stand. Bordbiter fra fjæra skulle

stables, neverflakene fra russebjørkene skulle trilles opp fra naustet, nå som de hadde lagt på bølgeblikk. Han laget hengelås av tre, tollpinner, nye rivtinder, skjefftet ljåene. Marka lå brakk, fjøset og låven med gammelhøy fra fire år tilbake sto øde, men det kunne komme tider da folk fikk annet enn måneferder og traktorer å tenke på.

Som andre av det gamle Tysfjord var han religiøs. Ikke hva angår Vår Herre, det fikk for hans vedkommende vente til alderdommen. Men i forhold til selvberginga, til det å klare seg uten butikken og dåsmaten. Husene var hellige, tollpinnene og møkkerkjerra. Hjulnavene skulle smøres, veggene blei malt i tran og tjære. Lettbåten som var tett som ei potte. Seletøyet, tollkniven, slipsteinen, høvelen, rottsaga. Øksa som han brukte som tryllestav. Ikke bare bjørkeveden som aldri fikk ta slutt. Men bæretre og stoler. Ljåorver som han kjælte ut av strangene, den rette krummen og den rette svaien, to vidt forskjellige begreper. De grove fingrene som hadde all verdens brukskunst under panseret. Og båtene som han økset til guttene sine. Med skrog som nakne gudinner, med hver eneste av virkelighetene detaljer kopiert. Ellers var det ikke noe til arbeide å gi fra seg.

Han gikk med lange steg, fordi jorda var hellig. Alt annet skulle tilpasses den skjøre hinna. Hesten blei avskodd eller satt på stallen om det hadde regnet i for mange dager. Nåde den gluntvarg som tok seg en sprint ut fra den opptrakkede stien over markene og ut i enga. Gud bedre han. Selv hønsene skulle lære seg å ta hensyn og ikke

hakke for langt fra fjøsen. Da mistet de snart hodet, som fortjent. Marka, Jorda, Slåttmarka, mennesket skulle heller plukke med seg småstein når de fant noen, bære dem til steinkrusa nedenfor brønnhuset. Og ellers holde seg til stiene.

Som andre reiste han til Lofoten om vinteren. Bare for å tjene penger, legg seg opp. Han skulle være sjøsyk, blei det sagt. I alle fall var han fra Tysfjord, og således ikke vant til så store forhold på havet. Han var bonde. Og reiste han ikke til Lofoten, så tok han arbeide i gruvene. I Hundholmen. Rodde over fjorden og brøt fjell. Ei kjempe bak vaggene, blir det sagt, men alltid tilbake til Jorda.

Han var ikke aleine. Tysfjord hadde mange av hans like, og de fikk alle oppleve å bli visket ut. Spent fra ploget og kjerra og sendt inn i husene igjen. Med krum rygg og stive armer fikk de all verdens tid til å erkjenne at traktoren og slåmaskinen og motoren gikk av med seieren, så langt. Sine siste ti år i Rørvika og på Jorda tilbrakte han med å holde ved like det ingen kunne bruke. Husene, hengelåsene, rivene, låvbrua. Og til å tenke og minnes. Så så mange dager brukte han Far på den steinen. Du gode Gud, trøste og bære. Selv var han bare småguttet, sa han, fordi han hadde råd til å si det. Og hver gang han dukket ned i sitt hav av Lofotposten og leste om verdens

ødselhet, lo han en ærlig latter. At verden kunne bli så tokig på så kort tid, at folk ikke så at det bare var et tidsspørsmål før det ikke lenger var mer olje å hente. At måneferdene snart måtte ta en slutt, og at det igjen ble nødvendig å kunne lage sin egen hengelås.

Men det var bare det at han hadde en eneste drøm. Å komme seg opp på toppen av Lifjellet. Han hadde ikke hatt en eneste fridag i hele sitt liv. På det viset levde og tenkte han til den 26. mai 1980. Da tok han hatten på og rodde, uten å smøre seg niste. Spør bare steingardene, de står nok slik han forlot dem. Begynnelsen på det som skulle bli pyramidene i Tysfjord.

Resultatet av et langt livs slit.

Kilder

Dokumentasjon fra Nordland fylkeskommune

Internett: folketellinger og div. artikler om Rørvik gård

Årbok for Tysfjord, 1987

Radiodokumentar om Rørvik i NRK "Naturens verden", høsten 2009.